

Mødre med 1-2-åringer – mye sammen med barna?

Ragni Hege Kitterød

Kontantstøtte for foreldre med barn i alderen 1-2 år ble innført i 1998/99. Jevnt over bruker mødre med så små barn mye tid på barna. Mødre som mottar kontantstøtte, bruker i gjennomsnitt åtte timer hver dag sammen med barna, om lag to timer mer enn mødre som ikke mottar kontantstøtte, men som har barn i barnehage på full tid. Vi kan imidlertid ikke si at det er mottak av kontantstøtte i seg selv som medfører mer samvær med barna. Forskjellen er dels knyttet til at de som mottar kontantstøtte ofte også har barn under ett år og dermed permisjon fra jobben. Dessuten har de flere barn i alt enn mødre som ikke mottar kontantstøtte, og de bruker mindre tid til lønnet arbeid.

Innledning¹

Kontantstøttereformen føyer seg inn i en rekke av store familiepolitiske reformer de siste tiåra. Ordningen ble innført for familier med ettåringer med virkning fra 1. august 1998 og for familier med toåringer fra 1. januar 1999. Kontantstøttereformen har tre hovedsiktemål, nemlig å gi foreldre mulighet for mer tid med egne barn, sikre større frihet i valg av tilsynsform for barn, og gi større likhet i statlige overføringer mellom foreldre som har statlig subsidiert barnetilsyn og dem som ikke benytter slike ordninger (St. prp. nr. 53 1997-98). Reformen innebærer at foreldre med barn i kontantstøttealder og som ikke benytter statlig subsidiert tilsyn, får utbetalt et skattefritt beløp som i utgangspunktet tilsvarte den statlige støtten til en barnehageplass. For tiden er utbetalingen på 3000 kroner per barn per måned. Deltids barnehageplass inntil 32 timer per uke gir rett til avkortet støtte. Ulikt mange andre ytelser er kontantstøtten altså ikke knyttet til rettigheter opparbeidet gjennom deltakelse i arbeidsmarkedet, men til ikke-bruk av statlig subsidiert barnetilsyn. Det er ingen forutsetning at foreldrene selv er hjemme med barna.

Reformen har vært ganske omstridt. Tilhengerne har pekt på at kontantstøtten vil gjøre det økonomisk mulig for flere å ha tilsyn med barna sine selv, at det vil bli mer legitimt for foreldre å være hjemme mens barna er små, at familiearbeidet vil få større samfunnsmessig anerkjennelse, at man fjerner forskjellsbehandlingen mellom foreldre med og uten subsidiert barnehageplass, samt at det vil bli større likestilling mellom

yrkesaktive og ikke-yrkesaktive mødre. Mye av argumentasjonen her har vært basert på en underliggende oppfatning om at mange foreldre bruker for lite tid på barna sine, og at mange ønsker å bruke mer tid dersom forholdene legges til rette. Mer foreldretid med barn var generelt en klar norm i den offentlige debatten i Norge på slutten av 1990-tallet (Ellingsæter 2001). Motstanderne av reformen har advart mot en del negative virkninger. De har fryktet et tilbakeslag for likestillingen mellom menn og kvinner og mangel på arbeidskraft i bestemte næringer og yrker. Videre har de fryktet en oppblomstring av uregistrerte dagmammaer, at barnehageutbyggingen vil stoppe opp, og at vanskeligstilte og fremmedspråklige barn vil bli holdt hjemme fra barnehagen av økonomiske grunner.

Det er gjennomført mange analyser for å evaluere virkningene av reformen på ulike områder. Mulige effekter for foreldrenes, særlig mødrenes, yrkestilknytning har stått særlig i fokus (f. eks. Hellevik 2000, Langset m. fl. 2000, Håkonsen m. fl. 2001, Knudsen 2001, Rønsen 2001, Schøne 2002). Norges forskningsråd har koordinert flere analyseprosjekter for å vurdere de kortsiktige virkningene av reformen (se Baklien m. fl. 2001 for en oversikt). Her er mulige effekter på foreldres tid sammen med barna ikke studert direkte, men diskutert indirekte ut fra analyser av endringer i foreldrenes yrkestilknytning og arbeidstid. Ellingsæter og Gulbrandsen (2001) hevder at det er godt dokumentert i forskningsrådets evaluering at reformen har hatt forholdsvis små virkninger på foreldrenes tidsbruk og dermed i beskjeden grad har frigjort mer tid til barna. Dette følger av at foreldre i relativt liten grad har redusert sitt yrkesarbeid. For fedres vedkommende hevdes endringene i arbeidstiden å være ubetydelige, mens man for mødre finner en signifikant, men forholdsvis moderat reduksjon. Ulike datakilder

Ragni Hege Kitterød er forsker i Seksjon for demografi og levekårsforskning (ragni.hege.kitterod@ssb.no)

¹ Artikkelen bygger på en mer omfattende rapport om tidsbruk og samvær med barn blant mødre med barn i kontantstøttealder (Kitterød 2003). Takk til kolleger i Seksjon for demografi og levekårsforskning for verdifulle innspill under arbeidet med prosjektet, og til redaksjonen i ØA for konstruktive kommentarer til manus til foreliggende artikkel.

og analysemåter gir noe ulike konklusjoner med hensyn til omfanget av nedgangen i yrkesarbeidet blant mødre med 1-2-åringer, men uansett ser det ut til at skeptikernes frykt for en dramatisk reduksjon i yrkesarbeidet blant mødre med barn i kontantstøttealder har vært ubegrunnet. Både kvantitative og kvalitative studier tyder på at foreldre langt på vei innretter seg slik de ville ha gjort dersom kontantstøtten ikke var blitt innført (Bungum m. fl. 2001, Ellingsæter og Gulbrandsen 2001, Magnussen m. fl. 2001).

Det som var ett av hovedformålene med kontantstøttereformen, nemlig å gi foreldre mulighet for mer tid med egne barn, har altså vært gjenstand for mindre systematisk evaluering enn effektene på andre områder.² For å få mer kunnskap om tidsmønsteret blant foreldre med barn i kontantstøttealder (1-2 år), særlig om tiden til samvær med og omsorg for barn, finansierte Barne- og familiedepartementet et tilleggsutvalg av mødre med barn 1-2 år i SSBs Tidsbruksundersøkelse 2000/01 (se tekstboksen). Da det ikke finnes tilsvarende data fra tiden rett før kontantstøtten ble innført, har vi ikke mulighet for å studere effektene av kontantstøtten på foreldres tid med barna. Vi kan imidlertid beskrive tidsmønsteret blant mødre med barn 1-2 år kort tid etter at reformen ble innført og belyse variasjon innen denne gruppen. Det er slike spørsmål som diskuteres i denne artikkelen. Forskjeller mellom mødre som mottar kontantstøtte og mødre som ikke mottar slik støtte, står særlig sentralt. Til sammenligning vises også enkelte tall for fedre. Det er tidsmønsteret blant gifte/samboende foreldre som belyses.

Mål for barneomsorg og samvær med barn

Det er vanskelig å gi noe helt eksakt bilde av hvor mye tid foreldre bruker til omsorg for barna sine. Tidsbruksundersøkelser gir imidlertid mulighet for å beregne noen relevante mål. Slike studier har vært mye benyttet for å studere hvilke konsekvenser mødres yrkesarbeid har for tiden til omsorg for barna, for å se på betydningen av andre forhold som f. eks. foreldrenes utdanningsnivå, og for å undersøke endringer over tid i foreldres tid med barna (f. eks. Bryant og Zick 1996, Baydar m. fl. 1999, Klevmarken og Stafford 1999, Bianchi 2000). Konklusjonene både med hensyn til endringer over tid og forskjeller mellom grupper, varierer noe avhengig av hvilke mål for samvær og omsorg som benyttes, og også av hvordan analysemodellene er spesifisert.

I denne artikkelen benyttes hovedsakelig to mål for tid til barneomsorg. For det første ser vi på det som kalles aktivt omsorgsarbeid, og som er basert på kartleggingen av aktiviteter i tidsdagbøkene. Dette er den tiden da foreldre har notert at det å ta seg av barn er det viktigste gjøremålet i et ti-minuttersintervall. Føl-

gende gjøremål er kodet som aktivt omsorgsarbeid for barn: pass og stell av barn, følging og henting av barn, hjelp til lekselesing, lek med barn, samtaler med barn, høytlesing og annen omsorg for barn. Sammensetningen av omsorgsarbeidet varierer selvsagt med barnas alder, og ikke alle aktiviteter er like aktuelle for 1-2-åringer. Eksempelvis er hjelp med lekser mest aktuelt for litt større barn, mens pass og stell er mest aktuelt for ganske små barn. I denne artikkelen sees alle omsorgsaktivitetene under ett.

Det er viktig å være klar over at ikke all den tiden som mødre med barn 1-2 år bruker til aktivt omsorgsarbeid, nødvendigvis er rettet mot disse barna. For dem som også har mindre barn, vil mye av omsorgen være rettet mot disse, og de som også har eldre barn, vil bruke noe tid til omsorg for disse. Når det er flere barn i husholdningen, vil det ofte være flere mottakere av foreldrenes omsorg samtidig. Det meste av den aktive omsorgen vil imidlertid gå til de minste barna ettersom disse krever mest pass og stell.

Aktivt omsorgsarbeid er et forholdsvis snevert mål for omsorg og fanger opp kun en liten del av foreldres totale omsorg for barna. Dette gjelder enten vi bare ser på hovedaktivitetene eller også inkluderer biaktivitetene. Det meste av foreldres samvær med barn foregår parallelt med utførelsen av andre gjøremål, som f. eks. husarbeid, fritidsaktiviteter eller måltider. I Tidsbruksundersøkelsen kan vi få et bredere mål for foreldres omsorgstid ved å ta utgangspunkt i deltakernes registrering av samvær med ulike personer. Som det er redegjort for i tekstboksen, skulle deltakerne for hvert tidsintervall markere hvem de eventuelt var sammen med. Ut fra dette kan vi konstruere mål for samværestid med barn i ulike aldersgrupper. Disse går altså på tvers av aktivitetsinndelingen. Samvær med barn kan i prinsippet foregå sammen med de fleste andre gjøremål.

Ifølge instruksene til tidsdagboka skulle samvær med andre forstås som « tiden da andre personer oppholder seg på samme sted som deg, og hvor dere har en viss grad av kontakt». Det er altså ingen forutsetning at man deltar i samme aktivitet. Når det gjelder barn, er dette en fordel ettersom mye av foreldres samvær med barn foregår samtidig som de er opptatt med andre gjøremål, og uten at det er rimelig å si at aktivitetene utføres sammen med barna. Når man vurderer omfanget av foreldres tid med barn, er det viktig å huske på at perioder med søvn alltid klassifiseres som tid alene selv om man har ansvar for barna også mens man sover. Den tiden foreldre har ansvar for barna og er umiddelbart tilgjengelige, er altså betydelig mer omfattende enn det som kommer fram i tallene for tid til samvær i denne artikkelen. Kravet om at det skal være en viss grad av kontakt for at noe

² Hellevik (2000) har diskutert endringer i foreldres tid til samvær med barna på grunnlag av opplysninger om foreldres tilsynsordninger for barn fra utvalgsundersøkelser før og etter kontantstøttens innføring.

Datagrunnlag: Tidsbruksundersøkelsen 2000/01

Tilleggsutvalg av mødre med barn i kontantstøttealder

Analysene i artikkelen er basert på Statistisk sentralbyrås Tidsbruksundersøkelse 2000/01, der det ble trukket et tilleggsutvalg av mødre med barn 1-2 år på intervjudtidspunktet. Det inngikk også en del mødre med barn i kontantstøttealder i hovedutvalget til undersøkelsen. Ideelt sett ønsket man også et tilleggsutvalg av fedre, men gitt de økonomiske rammene, valgte man å trekke kun mødre for å få et stort nok utvalg. I artikkelen gis likevel enkelte tall for fedre, basert på hovedutvalget. Analysene gjelder for gifte/samboende foreldre med barn som var 1-2 år på intervjudtidspunktet. For slike mødre har vi 477 observasjoner og for fedre 176 observasjoner. Utvalgene er vektet for å justere for skjevheter med hensyn til årstid og ukedag¹.

Aktiviteter og samvær

Tidsbruksundersøkelser kartlegger befolkningens tidsbruk ved at deltakerne noterer sine gjøremål i en dagbok over en periode på to døgn. I tillegg innhentes en del bakgrunnsinformasjon gjennom et vanlig spørreskjema og fra SSBs registre. Dagbøkene var delt inn i timinutters intervaller, og for hvert intervall noterte deltakerne med egne ord sine viktigste gjøremål. Også eventuelle samtidige aktiviteter ble notert. I tillegg ble aktivitetene kodet ut fra en liste med om lag 170 kategorier. I de norske undersøkelsene har det vært vanlig å skille mellom følgende hovedgrupper av aktiviteter:

Inntektsgivende arbeid, som omfatter tid til yrkesarbeid og arbeidsreiser.

Husholdsarbeid, som omfatter husarbeid, omsorg, vedlikehold, innkjøp og reiser i forbindelse med slike gjøremål.

Utdanningsaktiviteter, som omfatter undervisning og lekselesing/studier.

Personlige behov, som omfatter søvn, måltider og personlig pleie.

Fritid, som omfatter tid til idrett og friluftsliv, underholdning og uteliv, lesing, TV-seing og annen mediebruk, sosialt samvær og reiser i forbindelse med slike aktiviteter.

I tillegg kommer en restkategori for *andre og uoppgitte gjøremål*.

Denne inndelingen benyttes i noen av tabellene i foreliggende artikkel. I tillegg gis et mer detaljert bilde av husholdsarbeidet. Dette omfatter altså vanlig husarbeid som rengjøring, matlaging, rydding o.l., aktivt omsorgsarbeid for barn og andre, vedlikeholdsoppgaver som reparasjoner og oppussing, handling og andre ærend, samt reiser i forbindelse med dette. I denne artikkelen vises kun tid til hovedaktiviteter, dvs. viktigste gjøremål i hvert tidsintervall, og ikke tid til samtidige gjøremål. Slike samtidige gjøremål er ofte samtaler, radiolytting og fjernsynsseing. En del foreldre har også notert en del barneomsorg som samtidige gjøremål. Dette dreier seg for det meste om samtaler med barn.²

Deltakerne i undersøkelsen ble også bedt om å merke av, for hvert tidsintervall, om de var alene eller sammen med andre, og hvem de eventuelt var sammen med. Det ble skilt mellom husholdningsmedlemmer, slektninger, venner og andre. For husholdningsmedlemmer var det satt av plass til fem personer i tillegg til deltakeren selv. Hvis det var mer enn seks personer i husholdningen, ble man bedt om å prioritere barna. Undersøkelsen gir dermed mulighet for å studere samvær med barn i ulike aldersgrupper. Dette gir et langt videre mål på omsorg enn hva vi får gjennom registrering av aktiviteter.

Gjennomsnittstall

Datainnsamlingen gikk over et helt år, fra 20. februar 2000 til 19. februar 2001, og hver person førte dagbok i to døgn etter hverandre. Undersøkelsen gir ikke opplysninger om tidsbruk på individnivå på samme måte som vanlige spørreundersøkelser, men deltakerne bidrar med sine opplysningene for to døgn til å gi et gjennomsnittsbilde for befolkningen som helhet og for bestemte grupper. Det kan beregnes flere mål for tidsbruk ut fra slike data. Det vanligste er å vise gjennomsnitt per dag for alle personer i ulike grupper, f. eks. for kvinner og menn, aldersgrupper eller familiefaser. Gjennomsnittet omfatter både dem som har utført en aktivitet i løpet av føringsdagen, og dem som ikke har utført aktiviteten. Eksempelvis kan vi tenke oss at noen mødre brukte uvanlig mye tid til omsorgsarbeid den dagen de førte dagbok, mens andre ikke utførte noe omsorgsarbeid overheadet på føringsdagen, og andre igjen førte dagbok for en for dem typisk dag når det gjaldt barneomsorg. Gjennomsnittlig tidsbruk framkommer altså ved å summere alle enkelt dager i den gruppen vi vil studere, og så dividere summen med antall observasjoner i gruppen. Alle dager i året er inkludert i gjennomsnittet, både hverdager, helger og ferier. Det er slike gjennomsnittstall som vises i det følgende. Ved å multiplisere med sju, får vi gjennomsnittet per uke.

¹ Opplegg og gjennomføring av Tidsbruksundersøkelsen 2000/01 er nærmere omtalt i Rønning (2002) og Vaage (2002). Vekting av underutvalget av foreldre med barn i kontantstøttealder er nærmere omtalt i Kitterød (2003).

² Tid til slike biaktiviteter er vist i rapporten som artikkelen bygger på.

skal regnes som samvær, innebærer dessuten at perioder der barnet sover mens foreldrene selv er våkne, ofte ikke blir registrert som samvær. Også tilstedeværelse mens barn sover utgjør imidlertid en viktig del av foreldres tilsyn, særlig for små barn. Disse kan jo ikke forlates uten at man har skaffet en barnevakt.

Det bildet vi får av foreldres tid sammen med barn vil selvsagt variere med hvilken aldersgruppe av barn vi ser på. I denne artikkelen ser vi på tid med barn 0-3 år. Dette målet er konstruert slik at all tid som er avmerket som samvær med minst ett barn født i tiden 1997-2001, kommer med. Mange foreldre med 1-2 åringer har også eldre barn, og bruker dermed mer tid

Tabell 1. Tid brukt til ulike aktiviteter blant gifte/samboende mødre og fedre med barn 1-2 år. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter

	Mødre	Fedre
Inntektsgivende arbeid	2:42	5:22
Husholdsarbeid	6:05	3:41
Husarbeid	2:13	0:53
Aktivt omsorgsarbeid	2:42	1:29
Vedlikeholdsarbeid	0:09	0:30
Annet husholdsarbeid	1:01	0:48
Utdanning	0:09	0:09
Personlige behov (søvn, måltider mm.)	9:52	9:29
Fritidsaktiviteter	5:08	5:11
Annet	0:05	0:09
Totalt	24:00	24:00
Antall observasjoner	477	176

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000/01, Statistisk sentralbyrå.

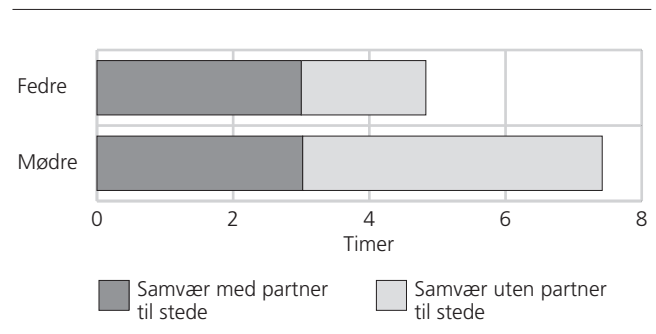
med barn enn det som kommer fram gjennom målet for samvær med barn 0-3 år som benyttes her.

I tillegg til den samlede tiden med barn 0-3 år, viser vi samvær med barn med og uten partner til stede. Tiden med barn deles altså i to, avhengig av om man har notert i dagboka at man også var sammen med ektefellen/samboeren eller ikke. Samvær med barn uten at partneren er til stede krever gjerne større oppmerksomhet og mer aktivt engasjement enn når partneren er til stede. Samværet vil derfor ofte ha ulik karakter når man er alene forelder med barna og når partneren er i nærheten.

Lite yrkesarbeid og mye barneomsorg blant mødre med 1-2-åringer

Tabell 1 viser hvordan mødre med barn 1-2 år fordele tiden mellom ulike gjøremål. De samme målene vises også for fedre. Gifte/samboende mødre med barn 1-2 år bruker i gjennomsnitt 2 timer og 3 kvarter per dag, eller om lag 19 timer per uke, til inntektsgivende arbeid, inkludert reiser til og fra jobb. Dette timetallet kan kanskje virke lavt, men det er viktig å huske på at dette gjennomsnittet omfatter både yrkesaktive og ikke yrkesaktive mødre, og alle dager i året. Likevel er 19 timer per uke i gjennomsnitt til yrkesarbeid forholdsvis lite. Til sammenligning bruker mødre med yngste barn 3-6 år om lag 3 ½ time per dag eller 24 ½ time per uke til yrkesarbeid (Kitterød 2002a), mens fedre med barn 1-2 år bruker om lag 5 timer og 20 minutter per dag, eller vel 37 ½ time per uke.

Mødre med barn 1-2 år bruker mer enn dobbelt så mye tid til husholdsarbeid som til yrkesarbeid. Vel 6 timer per dag, eller 42 ½ time per uke, går med til ulike typer husholdsarbeid. Mye av denne tiden, om lag 2 timer og tre kvarter per dag, går til aktiv omsorg for barn. Det går noe mindre tid til vanlig husarbeid enn til barneomsorg, men også husarbeid tar ganske mye tid, om lag 2 timer og ett kvarter per dag. Mødre bruker ellers nærmere 10 timer per dag til personlige gjøremål som søvn, måltider og personlig stell, og vel 5 timer til fritidsaktiviteter. Under mye av tiden til

Figur 1. Tid brukt til samvær med små barn totalt, og med og uten partner til stede, blant gifte/samboende mødre og fedre med barn 1-2 år. Gjennomsnitt per dag i timer

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000/01, Statistisk sentralbyrå.

fritidsaktiviteter og personlige gjøremål har de også ansvar for barna.

Det aktive omsorgsarbeidet utgjør bare en liten del av mødres samlede tid med barna. I gjennomsnitt tilbringer mødre med barn 1-2 år 7 timer og 24 minutter per dag sammen med barn 0-3 år (figur 1). Dette må betraktes som et minimumsanslag. Dersom også perioder der mor og barn sover, eller der barnet sover mens mor er våken, ble regnet med, ville tallet være atskillig høyere. I en artikkel om kontantstøtteforeldres tidsmønster 29. mai 2002 hadde *Dagsavisen* formidlet overskriften «Velger bort barna». Artikkelen formidlet resultater fra en analyse gjennomført av Schøne (2002), som konkluderte med at mødre med barn 1-2 år i liten grad hadde redusert sin yrkesinnsats etter at kontantstøtten ble innført. En såpass omfattende samværstid med barna som det som vises i figur 1, gir neppe grunnlag for å hevde at mødre velger bort barna selv om forholdsvis få reduserte innsatsen i yrkeslivet som følge av kontantstøttereformen. Det er viktig å huske på at mødre med 1-2-åringer også i forkant av reformen brukte langt mindre tid i yrkeslivet enn mødre med eldre barn, og atskillig mindre tid enn fedre med 1-2-åringer. Størstedelen av mødrenes samvær med barna finner sted uten at partneren er til stede. Dette gjenspeiler bl. a. at mødre ofte har ansvaret for barna mens partneren er på jobb.

Ettersom det ikke var noe tilleggsutvalg av fedre i Tidsbruksundersøkelsen, er antallet observasjoner av fedre forholdsvis lavt, noe som gir stor usikkerhet ved tallene. Vi kan imidlertid med stor grad av sikkerhet si at det er klare kjønnsforskjeller i forventet retning blant foreldre med barn 1-2 år. Fedre bruker langt mer tid enn mødre i yrkeslivet og mindre tid til husholdsarbeid. Forskjellen er mer markert for vanlig husarbeid enn for aktivt omsorgsarbeid for barn. Samværstiden med barn er enda jevnere fordelt enn det aktive omsorgsarbeidet. Under det meste av fedres samværstid er imidlertid også mor til stede. Fedre er atskillig mindre alene med barna enn hva mødre er, noe som tyder på at mye av samværstiden har ulik karakter for fedre og mødre. Fedre er i langt mindre

Tabell 2. Tid brukt til ulike aktiviteter blant gifte/samboende mødre med barn 1-2 år, etter om de mottar kontantstøtte eller ikke. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter

	Mottar kontantstøtte	Mottar ikke kontantstøtte
Inntektsgivende arbeid	2:07	4:15
Husholdsarbeid	6:27	5:04
Husarbeid	2:25	1:42
Aktivt omsorgsarbeid	2:49	2:22
Vedlikeholdsarbeid	0:11	0:05
Annet husholdsarbeid	1:04	0:55
Utdanning	0:11	0:03
Personlige behov (søvn, måltider mm.)	9:55	9:42
Fritidsaktiviteter	5:14	4:52
Annet	0:05	0:04
Totalt	24:00	24:00
Antall observasjoner	345	132

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000/01, Statistisk sentralbyrå.

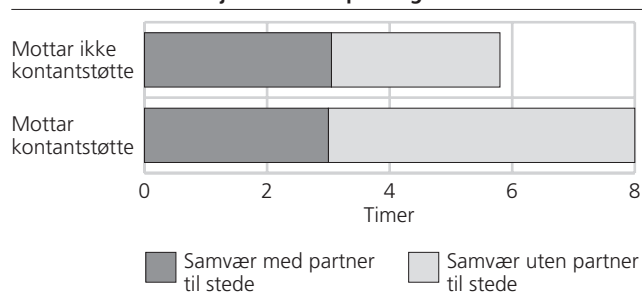
grad enn mødre barnas viktigste omsorgsperson. Tid sammen med barn mens også partneren er til stede, har imidlertid samme omfang for mødre og fedre, 3 timer i gjennomsnitt per dag. Dette er hva vi skulle vente ettersom det ble trukket uavhengige og representative utvalg av mødre og fedre til undersøkelsen.

Store forskjeller i tidsbruk mellom mødre med og uten kontantstøtte

Ifølge Tidsbruksundersøkelsen 2000/01 mottok 73 prosent av de gifte/samboende mødrene med barn 1-2 år, kontantstøtte.³ 61 prosent hadde full støtte, mens 12 prosent hadde redusert støtte. Tabell 2 gir en oversikt over aktivitetsmønsteret blant mødre med barn 1-2 år, etter hvorvidt de mottar kontantstøtte eller ikke, og figur 2 viser tid til samvær med barn blant dem med og uten kontantstøtte. De som ikke bruker kontantstøtte, har gjerne fulltids barnehageplass til sine barn. Også en del av dem som får kontantstøtte, har tilsyn av barna sine av andre, ofte av dagmamma eller slektninger, eller barnehage med såpass kort åpningstid at det gir rett til noe kontantstøtte. Ifølge Reppen og Rønning (1999, tabell 2.5) hadde 20 prosent av de barna det ble mottatt kontantstøtte for våren 1999, dagmamma, praktikant eller slektninger som den viktigste tilsynsordningen på dagtid, 5 prosent hadde barnehage, 62 prosent hadde foreldrene, mens 13 prosent hadde ulike kombinasjonsordninger.

Som ventet, finner vi store forskjeller i tidsmønsteret mellom mødre med og uten kontantstøtte. Mødre med kontantstøtte bruker mindre tid til yrkesarbeid enn dem som ikke mottar slik støtte. Men også kontantstøttedrene utfører en del inntektsgivende arbeid, vel 2 timer i gjennomsnitt per dag, eller nærme-

Figur 2. Tid brukt til samvær med små barn totalt, og med og uten partner til stede blant gifte/samboende mødre med barn 1-2 år, etter om de mottar kontantstøtte eller ikke. Gjennomsnitt per dag i timer

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000/01, Statistisk sentralbyrå.

re 15 timer per uke. De bruker også mer tid til husholdsarbeid enn dem uten kontantstøtte og mer tid til samvær med barn. Forskjellen i tid sammen med barn utgjør i overkant av 2 timer i gjennomsnitt per dag, og dette tilsvarer omtrent forskjellen i tid til yrkesarbeid. Mødre med og uten kontantstøtte tilbringer omtrent like mye tid sammen med barna mens også partneren er til stede. Forskjellen i samværstid mellom brukere og ikke-brukere av kontantstøtte er først og fremst knyttet til samvær uten partneren til stede. Dette gjenspeiler bl. a. at mødre som får kontantstøtte har lavere yrkesaktivitet enn mødre som ikke mottar slik støtte, slik at de oftere har ansvar for barna mens ektefellen/samboeren er på jobb.

Mødre med og uten kontantstøtte skiller seg fra hverandre på mange måter

Forskjellene i tidsbruk mellom mødre med og uten kontantstøtte kan ikke uten videre tilskrives kontantstøtten, men reflekterer at disse to gruppene av mødre skiller seg fra hverandre også på andre områder. Ofte er nok bruken av kontantstøtte mer en følge av, enn en årsak til, disse andre forskjellene. Eksempelvis er det mer nærliggende for mødre som også har barn under kontantstøttealder, dvs. under ett år, og som likevel har permisjon fra jobben, å benytte kontantstøtteordningen, enn hva det er for mødre som ikke har så små barn. Likeledes er det mer nærliggende å motta kontantstøtte for mødre med kort deltidsarbeid enn for dem med full jobb. Ordningen med kontantstøtte kan imidlertid ha medført at enkelte bruker mer tid med barna enn de ellers ville ha gjort, ettersom den kan ha gjort det økonomisk mulig å redusere yrkesarbeidet. Som nevnt innledningsvis, viste evalueringen av kontantstøtteordningen at den medførte en signifikant, men moderat nedgang i mødres yrkesaktivitet. Det datamaterialet som analyseres i foreliggende artikkel kan ikke fortelle hvordan foreldre ville ha innrettet seg hvis kontantstøtten ikke var innført. Det

³ Andelen med kontantstøtte er noe lavere i dette utvalget enn i en undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte, gjennomført av Statistisk sentralbyrå våren 1999. Der oppgav 77 prosent av de gifte/samboende mødrene med barn 1-2 år at de mottok kontantstøtte (Reppen og Rønning 1999). I en tilsvarende undersøkelse våren 2002 oppgav 72 prosent av de gifte/samboende mødrene at de mottok kontantstøtte (Pettersen 2003). Mulige forklaringer på disse forskjellene diskuteres nærmere i Kitterød (2003).

Tabell 3. Fordeling på en del kjennemerker blant gifte/samboende mødre med barn 1-2 år, etter om de mottar kontantstøtte eller ikke. Prosent og gjennomsnitt

	Mottar kontantstøtte	Mottar ikke kontantstøtte
Har barn under kontantstøttealder		
Ja	15	3
Alder på yngste barn i kontantstøttealder		
1 år	53	32
2 år	47	68
Har barn 3-15 år		
Ja	61	55
Antall barn 0-15 år		
1	29	41
2	43	53
3 +	28	6
Gjennomsnitt	2,1	1,7
Mors alder		
År i gjennomsnitt	30,5	31,8
Mors utdanningsnivå		
Ungdomsskole/videregående skole	54	36
Universitet/høgskole 1-4 år	41	54
Universitet/høgskole 5 år +	5	10
Mors arbeidstid		
Ikke yrkesaktiv/permisjon	40	14
Yrkesaktiv, 1-36 timer per uke	39	37
Yrkesaktiv, 37 timer + per uke	21	49
Gjennomsnitt (Ikke yrkesaktiv/permisjon=0)	17,2	29,7
Partners arbeidstid		
Ikke yrkesaktiv	5	7
Yrkesaktiv, 1-39 timer per uke	55	56
Yrkesaktiv, 40-44 timer per uke	17	18
Yrkesaktiv, 45 timer + per uke	22	20
Husholdningsinntekt etter skatt		
Kroner i gjennomsnitt	372 367	410 604
Bostedsstrøk		
Spredtbygd	26	7
Tettbygd, under 20000 innbyggere	34	26
Tettbygd, 20000 - 199999 innbyggere	25	23
Tettbygd, 100000 innbyggere +	16	43
Antall observasjoner	345	132

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000/01, Statistisk sentralbyrå.

som studeres her, er tidsbruken til mødre både med og uten kontantstøtte, gitt de yrkestilpasninger som allerede er foretatt. Tabell 3 viser fordelingen på en del utvalgte kjennetegn for mødre med og uten kontantstøtte. Disse kjennetegnene er basert på opplysninger fra innledningsintervjuet til tidsbruksundersøkelsen. Opplysninger om husholdningsinntekt, utdanningsnivå og bosted er hentet fra SSBs registre.

Vi ser at mødre med kontantstøtte oftere også har barn *under* ett år enn mødre uten kontantstøtte. Videre har de jevnt over yngre kontantstøttebarn, og de har flere barn. Det er imidlertid ikke stor forskjell mellom gruppene i andelen som også har barn over tre år. Mottakere av kontantstøtte har noe mindre utdanning enn mødre uten kontantstøtte, og de har en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet. I tabell 3 belyses dette med mødrenes opplysninger i innledningsintervjuet om hvorvidt de var yrkesaktive eller ikke, hvorvidt de hadde permisjon eller ikke på intervjudispunktet, og ukentlige arbeidstid.⁴ I tabell 2 ble det samme forholdet belyst på grunnlag av opplysninger i tidsdagbøkene. Mottakere av kontantstøtte er langt oftere ikke-yrkesaktive eller på permisjon enn ikke-brukerne, og de har langt sjeldnere full jobb. Det ser ikke ut til å være klare forskjeller mellom gruppene når det gjelder partners arbeidstid. Mødre med kontantstøtte har ellers i gjennomsnitt lavere husholdningsinntekt enn mødre uten slik støtte,⁵ og de bor oftere i spredtbygde strøk og sjeldnere i storbyer. Disse forskjellene stemmer rimelig bra med det som er dokumentert i andre undersøkelser (Reppen og Rønning 1999, Hellevik 2000, Pettersen 2003).

Mors arbeidstid viktig for omsorgstiden

Tabell 4 viser tid til aktivt omsorgsarbeid og til samvær med barn blant mødre med barn 1-2 år, etter en del kjennemerker. Det er altså bivariate sammenhenger som belyses her, dvs. sammenhenger mellom to og to variabler. Vi ser at mødre som også har barn *under* ett år, bruker dobbelt så mye tid til aktivt omsorgsarbeid som dem som ikke har så små barn. Videre bruker mødre med flere barn betydelig mer tid til omsorgsarbeid enn dem med bare ett barn, mens ikke-yrkesaktive og mødre på permisjon, bruker mer tid enn mødre som er i jobb.

Også når vi ser på tid til samvær med barn, er det, som vi kunne vente, slik at mødre som også har barn *under* ett år, bruker betydelig mer tid enn mødre uten så små barn. Det er imidlertid ingen forskjell i samværstid etter hvorvidt det yngste barnet i kontantstøttealder er ett eller to år gammelt. Derimot bruker mødre med flere barn mer tid til samvær med barn enn dem med bare ett barn. Det er ingen klar variasjon etter mors alder. Det kan se ut til at mødre med lang universitetsutdanning bruker noe mindre tid sammen med barn enn dem med kortere utdanning. Få observasjoner blant dem med lang utdanning gjør

⁴ Inndelingen av mors yrkestilknytning/arbeidstid i denne artikkelen skiller seg fra det som er vanlig i SSBs arbeidskraftundersøkelser (AKU). Som sysselsatte regnes i AKU de som utførte inntektsgivende arbeid av minst en times varighet i en bestemt referanseuke, samt personer som har slikt arbeid, men som var midlertidig borte fra dette i referanseuka pga. ferie, sykdom, lønnet eller ulønnet permisjon e. l. Her ønsker vi å belyse mødrenes tid til ulike typer omsorgsarbeid i forhold til deres faktiske arbeidstid, og ikke i forhold til deres formelle yrkestilknytning. Mødre på permisjon er derfor klassifisert sammen med de ikke-yrkesaktive, og ukentlig arbeidstid angis kun for dem som faktisk var i arbeid på intervjudispunktet.

⁵ Inntekten er her beregnet som summen av lønnsinntekter, næringsinntekter, kapitalinntekter og overføringer (inkludert barnetrygd og kontantstøtte), og fratrukket inntektskatt og negative overføringer.

Tabell 4. Tid brukt til aktivt omsorgsarbeid og til samvær med små barn blant mødre med barn 1-2 år, etter ulike kjennemerker. Gjennomsnitt per dag i timer og minutter

	Aktivt omsorgs- arbeid	Samvær med barn 0-3 år	Antall- observa- sjoner
Har barn under kontantstøttealder			
Ja	4:51	11:13	52
Nei	2:24	6:54	425
Alder på yngste barn i kontantstøttealder			
1 år	2:50	7:23	220
2 år	2:34	7:26	257
Antall barn 0-15 år			
1	1:59	5:46	157
2	3:01	8:05	218
3 +	3:03	8:23	102
Mors alder			
- 29 år	2:39	7:30	189
30-34 år	2:42	7:10	196
35 år +	2:47	7:43	92
Mors utdanningsnivå			
Ungdomsskole/videregående skole	2:45	7:38	233
Universitet/høgskole 1-4 år	2:39	7:20	206
Universitet/høgskole 5 år +	2:20	6:00	30
Mors arbeidstid			
Ikke yrkesaktiv/permisjon	3:33	9:17	154
Yrkesaktiv 1-36 timer per uke	2:31	7:09	187
Yrkesaktiv, 37 timer + per uke	1:56	5:37	136
Husholdningsinntekt etter skatt			
1. kvartil	2:31	6:52	119
2. kvartil	2:58	8:10	118
3. kvartil	2:25	7:27	120
4. kvartil	2:50	7:07	120
Bostedsstrøk			
Spredtbygd	2:44	8:00	97
Tettbygd, under 20000 innbyggere	2:22	7:29	156
Tettbygd, 20000 - 199999 innbyggere	2:57	7:06	118
Tettbygd, 100000 innbyggere +	2:49	7:06	106
Ukedag			
Mandag - fredag	2:40	6:59	343
Lørdag - søndag	2:45	8:29	134
Alle	2:42	7:24	477

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000/01, Statistisk sentralbyrå.

imidlertid at tallene for denne gruppen er beheftet med stor usikkerhet. Videre har, som vi kunne vente, mors yrkestilknytning og arbeidstid stor betydning for mengden samvær med barna. Ikke-yrkesaktive bruker mer tid til samvær enn yrkesaktive, og samværstiden avtar med økende arbeidstid. Det er ikke noen klar bivariat sammenheng mellom størrelsen på husholdningens inntekt og tiden til samvær med barn. Det er imidlertid en viss tendens til at bosatte i spredtbygde områder bruker mer tid til samvær med barn enn bosatte i byer. Videre er, som vi kunne vente, samværstiden høyere i helgene enn på hverdager.

Multivariate analyser av tid til barna

Slike bivariate sammenhenger som er vist i tabell 4 kan være vanskelige å tolke. Forskjeller mellom mødre

etter et gitt kjennetegn kan ofte være knyttet til, eller bunne i, systematiske forskjeller på andre områder. Eksempelvis kan det tenkes at når mødre i spredtbygde strøk bruker mer tid sammen med barn enn mødre i byene, skyldes dette at de bruker mindre tid til yrkesarbeid enn mødre i byene. For bedre å kunne holde de ulike sammenhengene fra hverandre, har vi gjennomført multivariate analyser av mødres tid til omsorgsarbeid og til samvær med barn.

Formålet med disse analysene er i første rekke å få bedre innsikt i hvilke forhold som kan forklare de bivariate sammenhengene mellom det å motta kontantstøtte, og tid brukt til omsorg og samvær. Hvorvidt man mottar kontantstøtte eller ikke inkluderes som en uavhengig variabel i modellene, men dette innebærer altså ikke noen antakelse om at det å motta kontantstøtte i seg selv påvirker mødres tidsprioriteringer i forhold til barna, gitt de tilpasninger som allerede er gjort i forhold til yrkeslivet. Mødre som mottar kontantstøtte skiller seg systematisk fra dem uten kontantstøtte med hensyn til forhold som har betydning for tidsbruken med barn. Ved å gjennomføre en blokkvis regresjonsanalyse der slike andre forhold trekkes inn etter hvert, kan vi se hvor mye forskjellen mellom mødre med og uten kontantstøtte reduseres via disse andre faktorene, i forhold til den bivariate framstillingen i tabell 2 og figur 2. Analysene viser sammenheng mellom ulike variabler på et gitt tidspunkt og sier ikke noe om tidsrekkefølgen i mødres beslutninger. Muligheten for å få kontantstøtte kan ha medført at enkelte bruker mindre tid til yrkesarbeid enn hva de ellers ville ha gjort, og følgelig også mer tid sammen med barna, men dette kan vi ikke fange opp her.

Foruten det å motta/ikke motta kontantstøtte inngår følgende uavhengige variabler/kontrollvariabler i analysene:

- Ukedag for dagbokføring (hverdager versus helgedager)
- Hvorvidt mødre har barn under ett år eller ikke
- Alder på yngste barn i kontantstøttealder
- Antall barn 0-15 år i husholdningen
- Mors alder
- Mors utdanningsnivå
- Mors yrkestilknytning/ukentlige arbeidstid
- Hvorvidt partneren har lang arbeidstid eller ikke
- Husholdningsinntekt etter skatt
- Bostedsstrøk

Det framgår av tabell 5 hvordan de ulike variablene er spesifisert. Som analyseteknikk er benyttet multipl regressjon. Ettersom formålet med analysene er å undersøke hvordan den bivariate sammenheng mellom bruk av kontantstøtte på den ene siden, og tid til

Tabell 5. Resultater fra regresjonsanalyser av tid til samvær med små barn blant gifte/samboende mødre med barn 1-2 år. Estimerte koeffisienter i minutter per dag

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6
Konstantledd	327,8****	319,9****	250,6****	245,1****	360,8****	365,3****
Kontantstøtte (ikke støtte, ref.)						
Redusert støtte	83,9**	56,8	46,8	52,5	44,3	27,9
Full støtte	142,0****	113,7****	94,6****	100,0****	66,7**	63,6**
Ukedag (Mand.- fred., ref.)						
Lørd. - sønd.	71,5****	74,4****	76,4****	74,3****	78,2****	79,0****
Har barn under 1 år (nei, ref.)						
Ja		237,5****	220,3****	229,6****	178,1****	181,5****
Alder på yngste barn i kontantstøttealder (2 år, ref.)						
1 år			14,4	17,3	12,4	11,3
Antall barn 0-15 år (kontinuerlig 1-5)			39,0***	33,1**	21,8	15,1
Mors alder (- 29 år, ref.)						
30-34 år				3,7	7,5	2,8
35 år +				45,2	48,1	47,4
Mors utdanningsnivå (Ungd.skole/vdg. skole, ref.)						
Universitet/høgskole 1-4 år				4,4	16,9	9,2
Universitet/høgskole 5 år +				-43,6	-0,1	3,4
Mors ukentlige arbeidstid (kontinuerlig 0-55 timer)					-3,6****	-3,7****
Partner har lang arbeidstid (nei, ref.)						
Ja					0,0	-0,7
Husholdningsinntekt (1. kvartil, ref.)						
2. kvartil						68,8**
3. kvartil						50,8
4. kvartil						39,6
Bostedsstrøk (Spredtbygd, ref.)						
Tettbygd, under 20000 innbyggere						-18,5
Tettbygd 20000-199999 innbyggere						-37,9
Tettbygd, 100000 innbyggere +						-26,5
R ²	0,10	0,21	0,23	0,24	0,29	0,30

**** Statistisk signifikant på 0,001-nivå, *** statistisk signifikant på 0,01-nivå, ** statistisk signifikant på 0,05-nivå, * statistisk signifikant på 0,10-nivå
Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000/01, Statistisk sentralbyrå

barneomsorg på den annen, er knyttet til forskjeller mellom mødrene på andre områder, er det benyttet en blokkvis framgangsmåte. Det defineres flere modeller for hver av de avhengige variablene, der ulike uavhengige variabler trekkes inn etter hvert. Eventuelle endringer i de estimerte koeffisientene for bruk av kontantstøtte tyder da på at noe av den bivariate sammenhengen er knyttet til den variabelen som medførte denne endringen. Dersom f. eks. koeffisientene som angir den statistiske effekten av bruk av kontantstøtte reduseres når mors arbeidstid trekkes inn i modellen, kan dette tolkes slik at noe av den bivariate sammenhengen mellom bruk av kontantstøtte og tid til samvær med barn, er knyttet til at mødre med kontantstøtte bruker mindre tid i yrkeslivet enn andre mødre.

For hver av de avhengige variablene (aktivt omsorgsarbeid og samvær med barn) er følgende seks modeller spesifisert: I modell 1 er kun to uavhengige kjennemerker inkludert, nemlig bruk av kontantstøtte og ukedag. I modell 2 er det også inkludert en variabel for om man også har barn *under* ett år eller ikke. I modell 3 inngår i tillegg variabler for alder på yngste kontantstøttebarn og for antall barn i husholdningen.

I modell 4 inngår videre variabler for mors alder og utdanningsnivå, i modell 5 er det i tillegg inkludert mål for mors og partners arbeidstid, og i modell 6 inngår også variabler for husholdningsinntekt og bostedsstrøk.

Vi vet ikke noe sikkert om tidsrekkefølgen i mødres valg når det gjelder de forholdene som inngår i analysen. Mye kan tale for at mødres beslutninger om arbeidstid, barnetilsyn og samvær med barn foretas samtidig, slik at disse faktorene ikke uten videre kan betraktes som uavhengig av hverandre, men beskriver ulike sider ved det samme valget. Ofte vil det være slik at de mødrene som ønsker å ha mye tid sammen med barna sine, tilpasser seg slik at de jobber relativt lite slik at de får mer tid hjemme og dermed kommer i en situasjon som gjør det naturlig å benytte kontantstøtte. En del mødre kan nok også ha valgt utdanning med tanke på hvordan de ønsker å tilpasse seg i forhold til jobb og hjem. Mens enkelte har tatt en type utdanning som gir gode muligheter for deltidsarbeid og mye tid hjemme, kan andre ha valgt type utdanning med tanke på kontinuerlig fulltids yrkesarbeid og

bruk av barnehage til barna. Likevel er det slik at gitt samme type utdanning, barnetilsyn og arbeidstid, er det ganske stort rom for variasjon når det gjelder hvor mye tid man vil tilbringe med barna. Det er altså slike marginale tilpasninger som studeres her. Hensikten med å inkludere mødres utdanning og arbeidstid i analysen er ikke i første rekke å studere hvilken betydning utdanning og arbeidstid har for mengden samvær med barna, men å se i hvilken grad forskjeller i samværstid mellom mødre med og uten kontantstøtte, er knyttet til forskjeller i slike andre forhold.

Det lave antallet observasjoner i analysene innebærer at det skal sterke sammenhenger til for å få signifikante utslag på nivåer som det er vanlig å operere med. I tabell 5 markeres sammenhenger som er signifikante på 0,001-nivå, 0,01-nivå, 0,05-nivå og 0,10-nivå. Etersom mødrene i undersøkelsen har ført dagbok i to døgn, kan det være en viss avhengighet mellom de to observasjonene for hver person. Eksempelvis er det rimelig å anta at aktivitetsmønsteret for en mandag og en tirsdag for samme person er mer likeartet enn det som er tilfellet for en mandag og en tirsdag for to forskjellige personer. I analysene i det følgende er det benyttet en teknikk som tar hensyn til dette.⁶ De estimerte effektene blir i all hovedsak de samme som ved vanlig regresjonsanalyse, men standardavvikene blir høyere. Dermed skal det sterkere sammenhenger til for å få statistisk signifikante utslag. Den analyseteknikken som er benyttet gir ingen gode mål for modelltilpasning. Den forklarte variansen for de ulike modellene (R^2) er derfor oppgitt på grunnlag av ordinære regresjonsanalyser.

Mest samvær med barn blant mødre med små barn og lite yrkesarbeid

Tabell 5 viser resultater fra multivariate analyser av tid sammen med barn 0-3 år blant mødre med barn i kontantstøttealder. De estimerte koeffisientene er beregnet som antall minutter per dag. Konstantleddet angir gjennomsnittsverdien for dem som har verdien 0 på samtlige av de uavhengige variablene i modellen. For de kategoriske variablene har referansekategori verdien 0. Når modell 1 gir et konstantledd på 328 minutter, betyr dette at mødre som ikke mottar kontantstøtte bruker i gjennomsnitt 328 minutter, eller 5 timer og 28 minutter, til samvær med barn på hverdager. De estimerte koeffisientene uttrykker økningen i antall minutters samvær for hver enhets økning i de uavhengige variablene, gitt samme verdier på de øvrige uavhengige variablene i modellen. Eksempelvis innebærer koeffisienten for «Barn under ett år» i modell 6 at mødre som også har barn under ett år, i gjennomsnitt bruker 181,5 minutter mer per dag til samvær med barn enn dem som ikke har barn under ett år, gitt likhet på andre områder. For de kontinuerlige variablene må koeffisientene tolkes i forhold

til den måleenhet som er benyttet. Når vi i modell 6 får en koeffisient for mors ukentlige arbeidstid på -3,7, betyr dette altså at gitt likhet med hensyn til de andre faktorene i modellen, avtar mødres samvær med barn med 3,7 minutter per ekstra time de bruker til yrkesarbeid. En mor som jobber 30 timer per uke, bruker da i gjennomsnitt 1 time og 51 minutter mindre per dag sammen med barn enn en mor som ikke er i jobb eller har permisjon.

Alle de seks analysemodellene viser at mødre som mottar full kontantstøtte bruker mer tid til samvær med barn enn mødre som ikke mottar støtte. De med redusert støtte kommer i en mellomstilling, og det er kun i modell 1 at vi finner en statistisk signifikant forskjell mellom denne gruppen og de som ikke mottar støtte. Det er imidlertid en klar tendens til at forskjellen mellom mødre med og uten kontantstøtte reduseres når vi tar hensyn til at disse gruppene også skiller seg fra hverandre på andre måter. I modell 2, der det også er tatt hensyn til hvorvidt man også har barn under kontantstøttealder eller ikke, er forskjellen mellom mødre med og uten kontantstøtte atskillig mindre enn i modell 1. Dette har sammenheng med at mødre med kontantstøtte oftere enn dem uten slik støtte, har barn under ett år, og at så små barn trekker samværstiden opp. I modell 3 er forskjellen i tid til samvær mellom dem med og uten kontantstøtte ytterligere redusert, noe som bunner i at det her er kontrollert for antall barn i husholdningen, og at mødre med kontantstøtte jevnt over har flere barn enn dem uten støtte. Modell 4, der også mors alder og utdanning er inkludert, gir imidlertid ingen ytterligere reduksjon i forskjellen mellom dem med og uten kontantstøtte. Modell 5, der det også er tatt hensyn til mors og partners arbeidstid, gir mindre forskjeller mellom dem med og uten kontantstøtte, enn hva de foregående modellene gjør. Det er først og fremst mors arbeidstid som har betydning. Mødre uten kontantstøtte bruker mer tid i yrkeslivet enn dem med kontantstøtte, og mye av forskjellen i samværstid med barn mellom de to gruppene er knyttet til denne forskjellen i arbeidstid. Modell 6 gir ingen ytterligere reduksjon av betydning i forskjellen i samværstid mellom mødre med og uten kontantstøtte.

Av de uavhengige variablene i modell 6 i tabell 5 er det altså særlig mors arbeidstid, hvorvidt de har barn under ett år eller ikke, ukedag, og hvorvidt de mottar kontantstøtte eller ikke som har statistisk signifikant sammenheng med tiden til samvær med små barn. Samværstiden avtar med økende arbeidstid for mødre og er mer omfattende for dem som også har barn under ett år enn for dem uten så små barn. Videre brukes mer tid til samvær i helgene enn på hverdager, og mødre med full kontantstøtte bruker mer tid til samvær enn dem uten slik støtte.

⁶ I programpakken SAS er dette en prosedyre som kalles «proc mixed».

Modell 6 gir ingen selvstendig effekt for omfanget av samværstiden av mors utdanningsnivå eller av typen bostedsstrøk. Disse resultatene må imidlertid sees i lys av den modellen som er spesifisert her. Som vist i tabell 4, er det en bivariat sammenheng mellom mors utdanningsnivå og tiden til samvær med barn slik at de med lang utdanning bruker mindre tid til samvær enn dem med kortere utdanning. Ettersom høyt utdannede mødre sjeldnere bruker kontantstøtte enn dem med mindre utdanning og jevnt over har lengre arbeidstid, reduseres den statistiske effekten av utdanning når slike faktorer inngår i modellen. I modell 4 (tabell 5), der det er tatt hensyn til bruk av kontantstøtte, men ikke til mors arbeidstid eller husholdningens inntekt, er det en betydelig, men ikke statistisk signifikant, negativ sammenheng mellom mors utdanningsnivå og tiden til samvær med barn. For å få bedre innsikt i betydningen av utdanningsnivå og type bostedsstrøk, har vi også gjennomført analyser der verken bruk av kontantstøtte, mors arbeidstid, partners arbeidstid eller husholdningsinntekt inngår i modellen. Heller ikke her finner vi noen statistisk signifikant effekt av utdanningsnivå eller bostedsstrøk på samværstiden, men de estimerte koeffisientene tyder på sterkere sammenhenger enn det vi finner i modell 6 (tabell 5), slik at mødre med lang utdanning bruker mindre tid med barna enn dem med kortere utdanning, og bosatte i byer bruker mindre tid enn bosatte i spredtbygde strøk. Hadde vi hatt et større utvalg av mødre, ville vi trolig fått signifikante sammenhenger her.

Små barn og mange barn innebærer mye aktiv omsorg

De multivariate analysene av tid til aktivt omsorgsarbeid viser dels de samme sammenhengene, og dels noe andre sammenhenger, enn analysene av tid til samvær med små barn som ble vist i tabell 5.⁷ Modell 1, der det kun er kontrollert for ukedag, viser en signifikant forskjell i tid til aktivt omsorgsarbeid mellom mødre med og uten kontantstøtte slik at de som har full støtte, bruker omtrent ½ time mer per dag til slik omsorg, enn dem uten kontantstøtte. Denne sammenhengen forsvinner imidlertid når flere variabler inkluderes i analysen. Den bivarierte forskjellen i tid til aktivt omsorgsarbeid mellom mødre med og uten kontantstøtte bunner dels i at de med støtte oftere enn dem uten støtte også har barn under ett år, oftere har ettårige kontantstøttebarn, oftere har flere barn i husholdningen, og bruker mindre tid til yrkesarbeid. Alle disse faktorene har klar selvstendig betydning for omfanget av tiden til aktiv barneomsorg. Mødre med barn under ett år bruker mer tid til aktiv omsorg enn dem som ikke har så små barn, mødre med ettårige kontantstøttebarn bruker mer tid til omsorgsarbeid enn dem som har toåringer, og omsorgstiden øker med tallet på barn i husholdningen og avtar med mors arbeidstid.

Ulikt hva vi kanskje kunne vente, er det ingen forskjeller mellom hverdag og helg i tiden til aktivt omsorgsarbeid. Videre er det verdt å merke seg at mors utdanningsnivå ikke har noen selvstendig betydning for tiden til aktivt omsorgsarbeid. Dette skiller seg fra resultatene i analyser i flere andre land som viser at høyt utdannede mødre bruker mer tid til aktivt omsorgsarbeid enn dem med kortere utdanning. Dette kommer også fram i en analyse av tid til omsorgsarbeid blant norske mødre med barn 1-14 år, basert på tidsbruksundersøkelser fra 1971, 1980 og 1990 (Kitterød 2002b). Når vi ikke finner dette mønsteret i analysene her, kan dette ha sammenheng med at vi her ser på mødre med helt små barn. Analyser fra USA tyder på at foreldres utdanningsnivå først og fremst har betydning for tid til omsorgsarbeid blant dem med større barn (Hill og Stafford 1980). Heller ikke i modeller der vi holder bruk av kontantstøtte, mors og partners arbeidstid samt husholdningsinntekt utenfor, finner vi statistiske signifikante effekter av mors utdanningsnivå.

Oppsummering og diskusjon

Mødre med barn i kontantstøttealder bruker jevnt over mye tid på barna sine. I denne artikkelen belyses dette ved å se på tid til aktivt omsorgsarbeid og tid til samvær med barn 0-3 år. Det er imidlertid store forskjeller mellom ulike grupper av mødre i hvor mye tid de bruker på barna. Mødre som mottar kontantstøtte bruker i gjennomsnitt mer tid både til aktivt omsorgsarbeid og til samvær med barn enn mødre som ikke har kontantstøtte, men denne forskjellen bunner langt på vei i at disse gruppene av mødre også skiller seg fra hverandre på mange andre områder.

Når det gjelder aktivt omsorgsarbeid, er det slik at mødres tidsbruk øker med antall barn i husholdningen, avtar med mors ukentlige arbeidstid, og ellers er mer omfattende for dem som har barn under ett år, og for dem som har ettårige kontantstøttebarn, enn for dem som har større barn. Når vi tar hensyn til disse faktorene, er det ikke noen klar forskjell i tid til omsorgsarbeid mellom mødre med og uten kontantstøtte. Det er heller ingen forskjell mellom hverdag og helg.

Når det gjelder tid sammen med barn, er det slik at samværstiden avtar med økende arbeidstid for mødre og er mer omfattende for dem med barn under ett år enn for dem med eldre barn. Videre brukes mer tid til samvær med barn i helgene enn på hverdagene. Den sterke bivarierte sammenhengen mellom bruk av kontantstøtte og tid til samvær med barn bunner dels i at disse gruppene av mødre skiller seg fra hverandre når det gjelder arbeidstid og yngste barns alder. Men også etter kontroll for dette og flere andre faktorer, er det klare forskjeller mellom mødre med og uten kontantstøtte i mengden tid med barn. Trolig har dette sam-

⁷ Resultatene av disse analysene vises ikke her, men finnes i hovedrapporten fra prosjektet (Kitterød 2003).

menheng med systematiske forskjeller på områder som ikke inngår i analysene i denne artikkelen, f. eks. når det gjelder familieverdier og holdninger til barneoppdragelse. I hovedrapporten fra prosjektet (Kitterød 2003) er det gjennomført noen analyser for om mulig å identifisere andre faktorer som kan forklare den statistiske sammenhengen mellom bruk av kontantstøtte og tid til barna. Medlemskap i kristne/religiøse foreninger er tatt med som en mulig indikator på tradisjonelle familieverdier, men vi finner ingen klar sammenheng mellom slik medlemskap og tid med barn. Også betydningen av mors arbeidstidsordning (dagtid vs. andre ordninger) er analysert, men heller ikke dette ser ut til å ha noen klar betydning for mødres tid med barna.

Det er imidlertid viktig å huske på at mødre som ikke mottar kontantstøtte, som regel har full barnehageplass for sine barn. Dermed kan noe av den statistiske sammenhengen mellom bruk av kontantstøtte og tid til samvær med barn tenkes å bunne i at barn av mødre uten kontantstøtte tilbringer mye tid i barnehagen. Også en del mødre med kontantstøtte er yrkesaktive, men disse har andre tilsynsordninger til barna. Trolig oppfattes barnehage mer som et pedagogisk tilbud enn andre tilsynsordninger, noe som kan trekke i retning av lengre oppholdstid for barna. En full barnehageplass koster dessuten det samme uansett barnas faktiske oppholdstid, mens andre tilsynsordninger gjerne prises proporsjonalt med oppholdstiden. Også dette kan trekke i retning av at barn med barnehageplass tilbringer mer tid utenfor hjemmet enn barn med andre typer tilsyn.

Litteratur

Baklien, B., A. L. Ellingsæter og L. Gulbrandsen (2001): *Evaluering av kontantstøttereformen*, Oslo: Norges forskningsråd

Baydar, N., A. Greek og R. M. Gritz (1999): Young Mothers' Time Spent at Work and Time Spent Caring for Children, *Journal of Family and Economic Issues* **20**, 61-84

Bianchi, S. M. (2000): Maternal employment and time with children: Dramatic change or surprising continuity? *Demography* **37**, 401-414

Bryant, W. K. og C. D. Zick (1996): Are We Investing Less in the Next Generation? Historical Trends in Time Spent Caring for Children. *Journal of Family and Economic Issues* **17**, 365-392

Bungum, B., B. Brandth og E. Kvande (2001): *Ulik praksis - ulike konsekvenser. En evaluering av kontantstøttens konsekvenser for likestilling i arbeidsliv og familieliv*, Trondheim: SINTEF Teknologiledelse IFIM og Institutt for statsvitenskap og sosiologi, NTNU

Ellingsæter, A. L. (2001): Tidsregimer under omforming, *Tidsskrift for samfunnsforskning* **42**, 347-372

Ellingsæter, A. L. og L. Gulbrandsen (2001): Kontantstøtten - stor reform med små virkninger, *Søkelys på arbeidsmarkedet* **18**, 15-25.

Hellevik, T. (2000): *Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring*, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Rapport 2/00

Hill, C. R. og F. P. Stafford (1980): Parental Care of Children: Time Diary Estimates of Quantity, Predictability, and Variety, *The Journal of Human Resources* **XV**, 219-239

Håkonsen, L., T. Kornstad, K. Løyland og T. O. Thoresen (2001): *Kontantstøtten - effekter på arbeidstilbud og inntekstfordeling*, Rapporter 2001/5, Statistisk sentralbyrå

Kitterød, R. H. (2002a): Store endringer i småbarnsforeldres dagligliv, *Samfunnsspeilet* **16**, 14-22

Kitterød, R. H. (2002b): Mothers' Housework and Childcare: Growing Similarities or Stable Inequalities? *Acta Sociologica* **45**, 127-149

Kitterød, R. H. (2003): *Tid til barna? Tidsbruk og samvær med barn blant mødre med barn i kontantstøttealder*, Rapporter 2003/5, Statistisk sentralbyrå

Klevmarken, A. og F. P. Stafford (1999): Measuring Investment in Young Children with Time Diaries. I J. P. Smith og R. J. Willis (red): *Wealth, Work and Health. Innovations in Measurement in the Social Sciences. Essays in Honor of F. Thomas Juster*, Ann Arbor: The University of Michigan Press

Knudsen, K. (2001): *Hvem lot seg påvirke? Kontantstøtten og mødres yrkesaktivitet*, NOVA-Rapport 11/01, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Langset, B., B. Lian og T. O. Thoresen (2000): Kontantstøtten - hva har skjedd med yrkesdeltakelsen? *Økonomiske analyser* **19**, 3-6

Magnussen, M. L., B. Godal og A. Leira (2001): *Hvem skal passe barna? Kontantstøtte, barnetilsyn og foreldres lønnsarbeid*, Rapport 01:1. Universitetet i Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Pettersen, S. V. (2003): *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 2002*, Rapporter 2003/9, Statistisk sentralbyrå

Reppen, H. og E. Rønning (1999): *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøttevåren 1999. Kommentert tabellrapport*, Rapporter 1999/27, Statistisk sentralbyrå

Rønning, E. (2002): *Statistisk sentralbyrås tidsbruksundersøkelse 2000/01. Dokumentasjon og resultater fra intervjuet*, Notater nr. 2002/26, Statistisk sentralbyrå

Rønsen, M. (2001): *Market work, child care and the division of household labour. Adaptations of Norwegian mothers before and after the cash-for-care reform*, Rapporter 2001/3, Statistisk sentralbyrå

Schöne, P. (2002): *Kontantstøtten og effekter på arbeidstilbudet: Hva er en god sammenligningsgruppe? Søkelys på arbeidsmarkedet* **19**, 23-30

St prp nr. 53 (1997-98): *Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*, Oslo: Barne- og familiedepartementet

Vaage, O. F. (2002): *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*, Statistiske analyser 52, Statistisk sentralbyrå